

تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر موفقیت زنان روستایی کارآفرین در استان همدان

احمد یعقوبی فرانی^{۱*}، عطیه سلیمانی^۲

چکیده

امروزه، زنان نقش مهمی در جوامع روستایی دارند و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آن‌ها می‌تواند اقتصاد روستا را شکوفا کند. این موضوع، به‌ویژه در مورد توانمندی‌های زنان برای اشتغال و کارآفرینی، اهمیت زیادی دارد. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی شناسایی ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی کارآفرین و بررسی تأثیر این ویژگی‌ها بر میزان موفقیت کارآفرینانه آن‌ها در استان همدان است. این تحقیق از حیث هدف، کاربردی و از نظر نوع تحقیق، کمی و توصیفی-همبستگی است که به روش پیمایشی و از طریق پرسش‌نامه به‌منزله ابزار اصلی تحقیق انجام شده است. جامعه آماری تحقیق را زنان روستایی کارآفرین در استان همدان تشکیل دادند که ۱۱۷ نفر به‌عنوان نمونه بررسی شدند. میزان ضریب آلفای کرونباخ در مورد متغیرهای ویژگی‌های شخصیتی و میزان موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی در پرسش‌نامه به ترتیب، ۰/۸۱ و ۰/۸۰ محاسبه شده است. میزان موفقیت زنان کارآفرین روستایی با استفاده از شاخص‌هایی نظیر رشد سطح درآمد، افزایش سطح تولید، استفاده از روش و ابزار جدید تولید، به‌کارگیری روش‌های جدید در توزیع و فروش و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید مورد سنجش قرار گرفت. براساس نتایج تحقیق، از بین ویژگی‌های شخصیتی بررسی‌شده در این مطالعه، ویژگی‌هایی نظیر تعهد و مسئولیت‌پذیری (میانگین ۴/۷۶)، سخت‌کوشی (۴/۷۴) و توفیق‌طلبی (۴/۶۹) به ترتیب مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی‌اند که بر مبنای نتایج آزمون همبستگی، رابطه مثبت و معناداری بین این ویژگی‌ها و میزان توفیق اقدامات کارآفرینانه زنان وجود دارد.

کلیدواژگان

زنان روستایی، کارآفرینی، موفقیت کارآفرینانه، ویژگی‌های شخصیتی.

۱. استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان
yaghoubi@basu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا، همدان
atsoleymani@yahoo.com

مقدمه و طرح مسئله

در اقتصاد رقابتی و مبتنی بر بازار دنیای کنونی، که با تحولات و تغییرات سریع و شتابان بین‌المللی همراه بوده و مشخصه آن گذر از جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی و تغییر اقتصاد ملی به اقتصاد جهانی است، از کارآفرینی به‌منزله «موتور توسعه اقتصادی» یاد می‌شود [۱۱]. کشورهای توسعه‌یافته به کارآفرینی به‌منزله راهبردی برای توسعه می‌نگرند و به دلیل جایگاه ویژه کارآفرینان در روند توسعه پایدار و رشد و شکوفایی اقتصادی، تلاش می‌کنند افراد را به فعالیت‌های کارآفرینانه هدایت کنند. امروزه، در برنامه‌های اقتصادی توجه ویژه‌ای به ظرفیت‌سازی برای انجام‌دادن فعالیت‌های کارآفرینانه، به‌ویژه در مناطق دارای ظرفیت‌های بالایی از تولید، نظیر مناطق روستایی، شده است. توجه به مقوله کارآفرینی در مناطق روستایی، به دلیل تأثیرگذاری آن در ایجاد و توسعه فرصت‌های شغلی و کمک به رفع مشکل بیکاری موضوعی مهم و حائز توجه است [۲]. به باور مینارد و همکارانش [۴۳]، کارآفرینی در مناطق روستایی تابعی از تشخیص فرصت‌های موجود و بسترسازی برای بروز خلاقیت‌ها است و پیامد آن، بروز نوآوری‌ها جهت بهره‌برداری از فرصت‌ها و اقدام مخاطره‌آمیز برای خلق ارزش است. بنابراین، کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در جهت تغییر الگوی زندگی کنونی به الگوی مطلوب‌تر، کاهش شکاف بین مناطق شهری و روستایی، ایجاد برابری اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی است و درعین حال ابزاری مهم برای رسیدن به توسعه پایدار به‌شمار می‌آید [۳]. در همین راستا، یکی از راهبردهای بلندمدت توسعه کارآفرینی روستایی، توجه به زنان روستایی به‌عنوان نیمی از ظرفیت انسانی این جوامع و فراهم کردن زمینه‌هایی برای توانمندسازی آنان است [۵]. بیش از نیمی از جمعیت کشورهای در حال توسعه در روستا زندگی می‌کنند. بدیهی است نقش روستاییان و به‌ویژه زنان روستایی در تحقق اهداف توسعه روستایی انکارناپذیر است [۲۵]. از طرفی، در تئوری توسعه پایدار روستایی، بر افزایش مشارکت و ایجاد فرصت‌های برابر، به‌خصوص برای زنان روستایی، بسیار تأکید شده است [۱۵]. زنان روستایی نیروی برای ایجاد تحول و منبعی بالقوه برای پیشبرد اقتصاد روستایی و افزایش نرخ رشد تولید محصولات کشاورزی هستند [۱۲]. بنابراین، شناسایی استعدادها و کارآفرینی روستاییان، به‌ویژه زنان روستایی، و تلاش برای توسعه و تقویت کارآفرینی در فرایند توسعه روستایی از طریق فراهم کردن زمینه‌های اولیه آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است [۲۲].

برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه، علاوه بر مساعدبودن عوامل محیطی و ساختاری، وجود برخی ویژگی‌های روان‌شناختی افراد برای گرایش به کارآفرینی نیز ضروری است. کوراتکو و حاجتس [۳۶] اظهار می‌دارند که کارآفرینی تابعی از ویژگی‌های کارآفرین است. از این‌رو، بررسی خصوصیات کارآفرینان به بالارفتن درک کارآفرینی کمک خواهد کرد. به نظر متخصصان، تحقق

فرایند کارآفرینی به دست افرادی صورت می‌گیرد که میل شدیدی به کامیابی دارند و سخت‌کوشی، عزم و اراده، خلاقیت و ریسک‌پذیری از جمله ویژگی‌ها و امتیازات آن‌ها در مقایسه با افراد دیگر جامعه است [۲۳؛ ۳۴]. پژوهشگران برای مطالعه کارآفرینی رویکردهای متفاوتی را به کار برده‌اند. براساس نگرش روان‌شناختی، برخی ویژگی‌های شخصی، افراد را مستعد کارآفرینی می‌کند. تأکید فزاینده بر ویژگی‌های فردی کارآفرینان به تکوین نگرشی منجر شد که بعدها به «رویکرد ویژگی‌ها» یا «رویکرد شخصیتی» شهرت یافت [۱]. رویکرد ویژگی‌ها بر این فرض تأکید می‌کند که کارآفرینان ویژگی‌ها، دیدگاه‌ها و ارزش‌هایی دارند که یک نیروی محرک برای آن‌ها فراهم کرده و آن‌ها را از دیگران متمایز می‌کنند [۳۱]. شواهدی از تلاش‌های ارزشمند پژوهشگران برای تعیین ویژگی‌های شخصیتی مشترکی که کارآفرینان دارند، وجود دارد و پژوهش‌های متعددی ویژگی‌های خاص شخصیتی را به‌منزله ویژگی‌های کارآفرینان مورد تحلیل قرار داده‌اند [۴۰]. از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به استقلال‌طلبی (کالینز و موری، ۱۹۶۴)، مرکز کنترل درونی (بروکهایس و هارویتر، ۱۹۸۶؛ شاپرو، ۱۹۷۵)، خلاقیت (ویلکن، ۱۹۷۹)، ریسک‌پذیری (روچ و فریز، ۲۰۰۵، بگلی و بوید، ۱۹۸۷؛ بروکهایس، ۱۹۸۰؛ ویلکن، ۱۹۷۹)، توفیق‌طلبی (مک‌کللند، ۱۹۶۱؛ روچ و فریز، ۲۰۰۵) و تحمل ابهام (انتریالگو و همکاران، ۲۰۰۰) اشاره کرد [۳۰]. توماس معتقد است کارآفرینان افرادی هستند که ویژگی‌هایی نظیر توانایی شناسایی و استفاده از فرصت‌های سودآور، کاردانی و تدبیر، خلاقیت، آینده‌نگری، تفکر مستقل، خوش‌بینی، نوآوری، ریسک‌پذیری و رهبری دارند [۶]. مک‌کللند [۴۱] ویژگی‌های افراد کارآفرین را شامل انگیزه پیشرفت، خطرپذیری، کنترل درونی، خلاقیت و نیاز به استقلال می‌داند و براساس تحقیقات انجام‌شده معتقد است که پرورش ویژگی‌های ذکرشده در افراد باعث تقویت قابلیت‌های کارآفرینی می‌شود. استونر^۱ و همکارانش (۱۹۹۸) بر این باورند که نیاز به کسب موفقیت، مرکز کنترل درونی، خطرپذیری، تحمل ابهام، و شایستگی‌های خاص (بصیرت تحلیل‌گرانه از بازار، توانایی مدیریتی، دستیابی به سرمایه و ارتباطات شخصی قوی) از جمله ویژگی‌های کارآفرینان به‌شمار می‌روند [۷]. رویکرد صفات یا ویژگی‌های شخصیتی، گرچه با مفروضات نادرستی شکل گرفت، کماکان در رویکردهای بعدی، مانند رویکرد رفتاری، به شکل دیگری خود را نمایان کرد [۸]. به‌هرحال، آنچه در این میان به‌درستی تشخیص داده شد، این بود که ویژگی‌های شخصیتی از جمله مهم‌ترین عوامل متمایزکننده کارآفرینان از غیر کارآفرینان است. اما باید توجه داشت که این ویژگی شخصیتی نیز، مانند سایر رفتارهای کارآفرینانه، از قبیل نحوه ایجاد و راه‌اندازی کسب‌وکار، قابل اکتساب و یادگیری است. از این‌رو، به قول پیتر دراگر، کارآفرینی رفتار است و مبتنی بر تئوری، و نه بر الهام و اشراق [۲۷].

به‌طور کلی، براساس مطالعات انجام‌شده، شناسایی ویژگی‌های کارآفرینی فراهم‌کننده زمینه لازم در تقویت و توسعه کارآفرینی بین سایر افراد جامعه خواهد بود. از طرفی، ویژگی‌های کارآفرینان دربرگیرنده طیف گسترده‌ای است که با عملکرد کارآفرینانه ارتباط دارد [۲۰]. در همین راستا و با توجه به ضرورت شناخت ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی در فعالیت‌های کارآفرینی، پژوهش حاضر با هدف بررسی ویژگی‌های شخصیتی در بین زنان روستایی کارآفرین و تأثیر این ویژگی‌ها بر میزان موفقیت آن‌ها در اقدامات کارآفرینانه انجام شده است.

پیشینه تحقیق و مباحث نظری

بر مبنای نتایج تحقیقات انجام‌شده، می‌توان ویژگی‌ها و خصوصیات شخصیتی کارآفرینانه را یکی از عوامل مؤثر در فرایند راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه دانست. در این زمینه، می‌توان به پژوهش مولن هویز [۴۲] اشاره کرد که در مطالعه خود به این نتیجه دست یافت که برای برقراری پیوند منطقی بین کشاورزی و توسعه اقتصاد ملی به کمک افرادی نیاز است که با ویژگی‌های خاص خود، بین این دو رابطه برقرار کنند. او از این افراد به‌عنوان کارآفرین کشاورزی یاد می‌کند. بنابراین، بر مبنای نتایج این مطالعه می‌توان به اهمیت ویژگی‌ها و گرایش‌های فردی و ویژگی‌های شخصیتی در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی پی برد. لرنر و هابر [۳۸] عوامل مؤثر بر فرایند کارآفرینی و موفقیت شرکت‌های کارآفرینانه را به چهار گروه ویژگی‌های شخصی و روان‌شناختی کارآفرینان، حمایت‌های مالی و مشورتی دولتی، جذابیت‌های محیطی محل فعالیت شرکت، و تنوع خدمات قابل ارائه تقسیم کرده‌اند. واگنر و استرنبرگ [۴۶] عوامل مؤثر بر فرایند کارآفرینی و تأسیس شرکت‌های جدید را به سه گروه عوامل کلان، خرد، و ویژگی‌های شخصی کارآفرینان تقسیم کرده و نتیجه گرفته‌اند که در سطح منطقه‌ای، ملی، و بین‌المللی، هریک از آن‌ها و متغیرهای فرعی مربوط به آن‌ها اثرگذاری مختلفی بر فرایند کارآفرینی داشته‌اند.

علاوه بر این، در مورد ضرورت توجه به رویکردهای شخصیتی می‌توان به پژوهش ادلاجا و همکاران [۲۴] اشاره کرد که در آن تأثیر مثبت برخی ویژگی‌های شخصیتی نظیر مخاطره‌پذیری، نیاز به توفیق، وجود مرکز کنترل، و... بر تسهیل و تسریع فرایند توسعه کارآفرینی کشاورزی مورد تأکید قرار گرفته است. براساس بررسی کیگوندو [۳۵]، ویژگی‌های شخصیتی فرد کارآفرین را می‌توان به چهار گروه عمده شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، ویژگی‌های روان‌شناختی، ویژگی‌های رفتار حرفه‌ای و شایستگی‌های اساسی تقسیم کرد. به باور نمکی و همکارانش [۴۴]، ویژگی‌های شخصیتی که می‌توانند کارآفرینی زنان را تحت تأثیر قرار دهند عبارت‌اند از: اعتمادبه‌نفس، موفقیت‌طلبی، شیوه رهبری، مردم‌گرایی، آینده‌گرایی،

ریسک‌پذیری و ترس از موفقیت. نتایج تحقیق سایمونین^۱ (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که اکثر زنان کارآفرین از ویژگی‌های خوداتکایی، استقلال‌طلبی، انعطاف‌پذیری، کانون کنترل درونی، و مخاطره‌پذیری برخوردارند [۱۷]. هیسریچ و پیترز [۳۳] نیز مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی زنان کارآفرین را توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی، خلاقیت، و انعطاف‌پذیری برمی‌شمارند. مسعودنیا [۱۹] در ارزیابی رویکردهای شخصیتی و تأثیر آن بر کارآفرینی، مجموعه‌ای از متغیرهای روان‌شناختی مانند خودکاربودن، احساس مثبت به دیگران، رهبری، مسئولیت‌پذیری، پشتکار، انرژی، ریسک‌پذیری، استقلال، منبع کنترل، عزت نفس و انگیزه پیشرفت را به‌منزله عوامل متمیزه کارآفرینان از غیرکارآفرینان معرفی کرده است.

بر مبنای نتایج برخی مطالعات دیگر نیز می‌توان به تأثیر ویژگی‌هایی نظیر تحمل ریسک و هدفگرا بودن [۹] فرصت‌گرا بودن، از خودگذشتگی، میل به پیشرفت، توفیق‌طلب، رقابت‌مندی، و قدرت تحمل [۱۰] اشاره کرد. همچنین، از جمله مهم‌ترین نتایج مطالعات دیگر در سطح بین‌المللی عبارت‌اند از: نیاز به موفقیت [۲۸]، تمایل به خطرپذیری [۲۹]، کانون کنترل درونی [۴۵]، و خوش‌بینی و تمایل به استقلال‌طلبی [۳۲] بر موفقیت اقدامات کارآفرینان اشاره کرد. علاوه بر این، تیمونز^۲ با تجزیه و تحلیل بیش از پنجاه مطالعه، ویژگی‌های شش‌گانه‌ای برای کارآفرینان شناسایی کرد که عبارت‌اند از تعهد و مسئولیت‌پذیری، رهبری، فرصت‌گرایی، تحمل ریسک و ابهام، خلاقیت، خوداتکایی و توانایی انطباق‌پذیری و انگیزه بالا [۲۶]. از نظر لیتونن^۳ [۳۹] نیز توانایی ریسک‌پذیری، نوآوری، دانش در زمینه فنون کار، بازار و بازاریابی، مهارت‌های مدیریت کسب‌وکار، توانایی برای همکاری، برداشت خوب نسبت به کسب‌وکار و توانایی برای شکار فرصت، از جمله مشخصات یک کارآفرین است.

مرادندادی [۱۸] در مطالعه خود دریافت که ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان، دسترسی آن‌ها به منابع، میزان مهارت‌های بازاریابی و نیز علاقه آن‌ها به کشاورزی تأثیر مثبتی بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی کشاورزی دارد. در تحقیق دیگری، گلرد [۱۶] ویژگی‌های فردی را یکی از چهار دسته عوامل مهم و مؤثر در توسعه کارآفرینی زنان، در کنار عواملی نظیر عوامل سازمانی، شبکه‌ای، و محیطی معرفی کرد. به نظر او، عوامل فردی (شامل انگیزه‌ها و اهداف، سرمایه انسانی، و ویژگی‌های شخصیتی به ترتیب اولویت) در توسعه کسب‌وکار زنان از سایر عوامل مؤثرترند و مهم‌ترین ویژگی آنان توفیق‌طلبی و خلاقیت است. نتایج پژوهش فروغی و همکارانش [۱۴] در زمینه بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه مالکان واحدهای تولیدی نشان داد که از میان مجموع متغیرهای شخصیتی طراحی‌شده در مطالعه، متغیرهای روحیه ریسک‌پذیری (حالت بالقوه متغیر رفتاری میزان ریسک‌پذیری)، نوآوری، تلاش و پی‌گیری،

1. Simonin
2. Timons
3. Littunen

توسعه‌طلبی، مرکز کنترل درونی و فرصت‌گرایی به ترتیب مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تمایز دو گروه کارآفرین از غیر کارآفرین بودند.

مباحث نظری مرتبط با توسعه کارآفرینی دارای دو بعد خرد و کلان است. در بعد کلان، توسعه کارآفرینی به بحث دربارهٔ زیرساخت‌ها، زمینه‌ها و سیاست‌گذاری مورد نیاز برای شروع یک کسب‌وکار کارآفرینانه تمرکز دارد. در بعد خرد، توسعه کارآفرینی به معنای توسعه ابعاد کارآفرینانه یک کسب‌وکار است [۱۸]. در این پژوهش نیز، بررسی ویژگی‌های شخصیتی و تعیین سطح کارآفرینی در کسب‌وکارهای زنان روستایی مطالعه‌شده در سطح خرد ارزیابی شده است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف تحقیق، کاربردی و به لحاظ تجزیه و تحلیل داده‌ها، توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق متشکل از زنانی است که کسب‌وکاری را به‌طور مستقل یا با شراکت، تأسیس و اداره کرده باشند و حداقل سه سال از فعالیت آن‌ها گذشته باشد. تعداد کارکنان آنان حداقل یک یا بیشتر و دارای فروش یا سود در محصولات خود باشند. براساس آمار و اطلاعات کسب‌شده از سازمان‌ها و مراکز ذی‌ربط، ۱۳۵ نفر به‌عنوان زنان کارآفرین فعال در مناطق روستایی استان همدان شناسایی شد. در نهایت، پس از مراجعات مستمر به افراد مورد نظر و حذف صاحبان کسب‌وکارهای غیرفعال، تعداد ۱۱۷ نفر از زنان روستایی استان همدان در سال ۱۳۹۱ به‌صورت تمام‌شماری بررسی شدند. پرسش‌نامه ابزار اصلی برای جمع‌آوری اطلاعات در پژوهش حاضر است که براساس ادبیات و پیشینه موضوعی تحقیق، از سوی نویسندگان تهیه و تنظیم شده است. با مروری اجمالی بر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه کارآفرینی و به‌طور خاص مطالعات انجام‌یافته با رویکرد ویژگی‌های شخصیتی، در مجموع تعدادی از مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی، از جمله تعهد و مسئولیت‌پذیری، اعتمادبه‌نفس و خودباوری، ریسک‌پذیری، توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی، و اراده و پشتکار به‌منزله متغیرهای مستقل تحقیق در نظر گرفته شد. متغیر وابسته مورد نظر در این تحقیق نیز میزان موفقیت زنان روستایی در اقدامات کارآفرینانه بود که با توجه به فقدان پرسش‌نامه استاندارد در این زمینه، براساس پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه (از جمله مطالعات لرنر و همکاران [۳۷]؛ مقیمی [۲۱]؛ گلرد [۱۶]؛ انصاری و سلمانی‌زاده [۴]؛ فرجی سبکبار و همکاران [۱۳]) و در قالب سه معیار ایجاد (ایجاد یک یا چند کسب و کار، خرید سهام)، رشد (فروش، سود، رشد در منابع انسانی و اشتغال‌زایی) و نوآوری (در محصول و خدمات، روش، فرایند و فناوری تولید، بازار و روش‌های بازاریابی، توزیع و فروش، جذب منابع مالی جهت سرمایه‌گذاری اولیه یا توسعه سرمایه موجود) گویه‌های مورد نیاز برای بررسی متغیر وابسته مشخص شد. در مجموع، با توجه

به فعالیت و کسب‌وکار زنان روستایی استان همدان (سطح و نوع فعالیت، سطح تحصیلات، شرایط و بستر محیطی و...) و عدم امکان استفاده از گویه‌های تخصصی و وسیع‌تر، شاخص‌های کلی در قالب شاخص‌های جزئی‌تر و ساده‌تر تعدیل شد و ده گویه متناسب با شرایط جامعه آماری مطالعه‌شده در این تحقیق استفاده شد تا امکان پاسخ‌گویی همه افراد به این شاخص‌ها و ارزیابی صحیح و واقع‌گرایانه‌تر از فعالیت‌های آن‌ها فراهم شود.

در تحقیق حاضر، از افراد مطالعه‌شده خواسته شد سطح برخورداری خود از ویژگی‌های شخصیتی را که (بر اساس مطالعات و نیز رویکردهای مربوط به حوزه کارآفرینی از جمله رویکرد ویژگی‌های شخصیتی) به کارآفرینان نسبت داده می‌شوند ارزیابی و بیان کنند. در این مطالعه، با توجه به شرایط و موقعیت افراد و کسب‌وکار آن‌ها (از جمله سطح سواد جامعه آماری مطالعه‌شده) و همچنین، به منظور اطمینان یافتن از درک سوالات پرسش‌نامه از سوی زنان روستایی و بالابردن دقت و صحت نتایج به‌دست‌آمده، گردآوری داده‌ها به صورت مراجعه حضوری به تک‌تک نمونه‌ها و انجام دادن مصاحبه (به منظور ارائه توضیحات لازم به افراد درخصوص هریک از گویه‌ها) جهت تکمیل پرسش‌نامه‌ها انجام شد. روایی ابزار تحقیق با استفاده از آرای تعدادی از متخصصان و استادان صاحب‌نظر تأیید شد. به منظور تعیین پایایی و سازگاری درونی ابزار اندازه‌گیری از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که پایایی پرسش‌نامه در این تحقیق با مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای متغیر ویژگی‌های شخصیتی ۰/۸۱ و متغیر موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی ۰/۸۰ مورد تأیید قرار گرفت. متغیر مستقل بررسی‌شده در تحقیق حاضر ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی کارآفرین بوده و متغیر وابسته نیز، میزان موفقیت زنان در کارآفرینی است.

یافته‌های تحقیق

نتایج توصیفی

با توجه به یافته‌های تحقیق، سن زنان روستایی بررسی‌شده بین ۱۸ تا ۶۰ سال متغیر است که میانگین سن این افراد، ۳۶ سال است. میزان تحصیلات ۵۶ درصد افراد مطالعه‌شده راهنمایی و پایین‌تر از راهنمایی است و ۴۴ درصد از افراد مطالعه‌شده نیز تحصیلات دبیرستانی و بالاتر دارند. میانگین سابقه زنان روستایی، ۴ سال است و بیشتر آن‌ها (۷۶ درصد) کمتر از ۶ سال سابقه فعالیت در کسب‌وکار فعلی خود را دارند. براساس یافته‌های تحقیق، کسب‌وکار بیشتر زنان روستایی مطالعه‌شده به صورت شخصی است. کسب‌وکار زنان روستایی مطالعه‌شده در زمینه‌های کشاورزی، دامداری، صنایع دستی، صنایع تبدیلی، و خدماتی است که حوزه دامداری (۳۰/۸ درصد) و کشاورزی (۲۰/۵ درصد) بیشتر از سایر حوزه‌ها مورد استقبال زنان روستایی قرار گرفته است.

خصوصیات شخصیتی زنان روستایی کارآفرین

خصوصیات شخصیتی کارآفرینان زن روستایی در این تحقیق از طریق ۱۸ گویه بررسی شده است. براساس نتایج به دست آمده، میانگین رتبه‌ای خصوصیات شخصیتی زنان مطالعه شده بالاتر از مقدار متوسط است. بر این اساس، ویژگی‌های تعهد و مسئولیت‌پذیری، سخت‌کوشی، توفیق‌طلبی، اراده و پشتکار، تمایل به کار گروهی، داشتن هدف مشخصی در زندگی، اعتماد به نفس و خودباوری، مهارت ارتباطی مناسب با دیگران و توانایی سازگاری با دیگران در سطح بالاتر و مطلوب‌تری نسبت به سایر ویژگی‌ها در زنان روستایی مشاهده شده است (جدول ۱).

جدول ۱. اولویت‌بندی خصوصیات شخصیتی زنان روستایی کارآفرین

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
۱	۰/۱۰۷	۰/۵۱۵	۴/۷۶	تعهد و مسئولیت‌پذیری
۲	۰/۱۰۴	۰/۴۹۴	۴/۷۴	سخت‌کوشی
۳	۰/۰۹۸	۰/۴۶۳	۴/۶۹	کسب موفقیت در کار و زندگی (توفیق‌طلبی)
۴	۰/۱۲۹	۰/۵۹۷	۴/۶۲	اراده و پشتکار
۵	۰/۲۲۲	۰/۹۰۹	۴/۰۹	تمایل به همکاری و کار گروهی
۶	۰/۱۶۵	۰/۶۷۳	۴/۰۵	داشتن هدف مشخصی در زندگی
۷	۰/۲۰۰	۰/۸۱۲	۴/۰۵	اعتماد به نفس و خودباوری
۸	۰/۱۳۱	۰/۵۳۱	۴/۰۴	مهارت ارتباطی مناسب با دیگران
۹	۰/۱۴۳	۰/۵۷۲	۴/۰۰	توانایی سازگاری با دیگران
۱۰	۰/۱۹۰	۰/۷۵۹	۳/۹۹	تمایل به انجام دادن کارها به شیوه‌ای جدید
۱۱	۰/۱۹۴	۰/۷۵۸	۳/۸۹	خوش‌بینی
۱۲	۰/۱۷۰	۰/۶۵۱	۳/۸۲	دوراندیشی
۱۳	۰/۲۰۳	۰/۷۷۶	۳/۸۱	احساس نیاز به ایجاد تغییر در زندگی
۱۴	۰/۱۸۶	۰/۷۱۰	۳/۸۰	برخورد مثبت با مشکلات و چالش‌ها
۱۵	۰/۲۱۷	۰/۸۲۵	۳/۷۹	استقلال‌طلبی
۱۶	۰/۱۸۴	۰/۷۰۱	۳/۷۹	انعطاف‌پذیری در برابر مشکلات و تغییرات
۱۷	۰/۲۹۶	۰/۹۵۴	۳/۲۱	ریسک‌پذیری
۱۸	۰/۲۸۳	۰/۸۸۹	۳/۱۳	توانایی تصمیم‌گیری سریع

* مقیاس: خیلی کم: ۱ کم: ۲ متوسط: ۳ زیاد: ۴ خیلی زیاد: ۵

سطح‌بندی ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی کارآفرین

به منظور توصیف وضعیت (سطح) ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان زنان روستایی از روش «فاصله انحراف معیار از میانگین»^۱ استفاده شده است. در این روش، با استفاده از پارامترهای میانگین و انحراف معیار می‌توان خصوصیات شخصیتی کارآفرینان زنان روستایی کارآفرین را مطالعه و آن را در چهار طبقه ضعیف، متوسط، خوب و عالی جای داد:

$A < \text{Mean} - \text{St.d}$: A = ضعیف

$\text{Mean} - \text{St.d} < B < \text{Mean}$: B = متوسط

$\text{Mean} < C < \text{Mean} + \text{St.d}$: C = خوب

$\text{Mean} + \text{St.d} < D$: D = عالی

جدول ۲. توزیع فراوانی زنان بر حسب وضعیت خصوصیات شخصیتی کارآفرینان

امتیاز	ویژگی شخصیتی	فراوانی	درصد	درصد جمعی
کمتر از ۶۵٫۶۶	ضعیف	۱۷	۱۴٫۵	۱۴٫۵
۶۵٫۶۷-۷۲٫۳۶	متوسط	۳۸	۳۲٫۵	۴۷
۷۲٫۳۷-۷۹٫۰۶	خوب	۴۴	۳۷٫۶	۸۴٫۶
بالتر از ۷۹٫۰۶	عالی	۱۸	۱۵٫۴	۱۰۰
	جمع	۱۱۷	۱۰۰	----

میانگین: ۷۲٫۳۶، انحراف معیار: ۶٫۷۰، کمینه: ۵۱، بیشینه: ۸۵

براساس نتایج جدول ۲ وضعیت ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان زنان ۱۴٫۵ درصد از زنان روستایی ضعیف، ۳۲٫۵ درصد متوسط، ۳۷٫۶ درصد خوب و ۱۵٫۴ درصد عالی است.

وضعیت موفقیت کارآفرینان زنان روستایی

در این تحقیق، به منظور سنجش سطح موفقیت کارآفرینان زنان روستایی از گویه‌هایی نظیر رشد (اقتصادی)، نوآوری در محصول و فرایند و اشتغال‌زایی استفاده شد که در مجموع به وسیله ۱۰ گویه ارزیابی شده است. میانگین رتبه‌ای متغیرهای تعیین‌کننده سطح موفقیت کارآفرینان زنان روستایی بیانگر آن است که تقریباً زنان مطالعه‌شده از سطح بالایی از توفیق در اقدامات کارآفرینانه برخوردار نیستند. براساس نتایج تحقیق (جدول ۳)، فقط متغیرهای شناسایی و ورود به بازارهای جدید محصولات، رشد سطح درآمد و افزایش سطح تولید و بهره‌وری سالانه به‌طور میانگین در کسب‌وکار زنان روستایی بالاتر از حد متوسط مشاهده

1. Interval of Standard Deviation from the Mean (ISDM)

می‌شود. همچنین، میزان استفاده زنان روستایی از شیوه‌های خلاق و متفاوت نسبت به کسب‌وکارهای مشابه، استفاده از ابزار و تکنولوژی جدید تولید، ایجاد فرصت‌های شغلی و به‌کارگیری روش‌های متنوع و جدید در توزیع و فروش توسط زنان مطالعه‌شده کمتر از میانگین کل است.

جدول ۳. اولویت‌بندی گویه‌های تعیین‌کننده میزان موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه‌ها
۱	۰,۱۹۷	۰,۶۹۱	۳,۴۹	شناسایی و ورود به بازارهای جدید محصولات
۲	۰,۱۶۳	۰,۵۲۰	۳,۱۸	رشد سطح درآمد
۳	۰,۱۶۲	۰,۵۱۷	۳,۱۷	افزایش سطح تولید و بهره‌وری سالانه
۴	۰,۲۶۲	۰,۷۶۷	۲,۹۲	استفاده از روش‌ها و شیوه‌های جدید تولید
۵	۰,۲۸۳	۰,۸۱۵	۲,۸۷	تولید و ارائه محصولات جدید و متنوع
۶	۰,۱۵۴	۰,۴۳۴	۲,۸۱	جذب سرمایه و منابع گوناگون مالی
۷	۰,۳۰۷	۰,۷۷۲	۲,۵۱	استفاده از شیوه‌های خلاق و متفاوت در کسب‌وکار
۸	۰,۲۷۹	۰,۶۶۷	۲,۳۸	استفاده از ابزار و تکنولوژی جدید تولید
۹	۰,۴۴۴	۱,۰۵۶	۲,۳۷	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید
۱۰	۰,۲۶۹	۰,۶۱۲	۲,۲۷	به‌کارگیری روش‌های متنوع و جدید در توزیع و فروش

* مقیاس: خیلی کم: ۱، کم: ۲، متوسط: ۳، زیاد: ۴، خیلی زیاد: ۵

سطح‌بندی موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی

به منظور توصیف سطح موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی نیز از روش فاصله انحراف معیار از میانگین استفاده شده است. نتایج حاصل از این تحلیل، در جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی میزان موفقیت کارآفرینانه زنان روستایی

امتیاز	سطح کارآفرینی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از ۲۲,۶۶	ضعیف	۱۱	۹,۴	۹,۴
۲۲,۶۷ - ۲۷,۸۷	متوسط	۵۷	۴۸,۷	۵۸,۱
۲۷,۸۸ - ۳۳,۰۸	خوب	۳۵	۲۹,۹	۸۸
بالتر از ۳۳,۰۹	عالی	۱۴	۱۲,۰	۱۰۰
	جمع	۱۱۷	۱۰۰	----

میانگین: ۲۷,۸۷، انحراف معیار: ۵,۲۱، کمینه: ۱۲، بیشینه: ۴۳

براساس نتایج جدول ۴ سطح توفیق اقدامات کارآفرینانه ۹/۴ درصد از زنان روستایی ضعیف، ۴۸/۷ درصد متوسط، ۲۹/۹ درصد خوب و ۱۲/۰ درصد عالی است.

نتایج استنباطی

نتایج ضریب همبستگی اسپیرمن بین دو متغیر ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی و موفقیت آن‌ها در کارآفرینی بیانگر آن است که رابطه مثبت و معناداری در سطح ۱ درصد، بین این دو متغیر وجود دارد. در واقع، می‌توان بیان داشت که برخورداری زنان روستایی مطالعه‌شده از سطح بالاتری از ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینانه موجب افزایش توفیق آن‌ها در کارآفرینی شده است (جدول ۵).

جدول ۵. ضریب همبستگی اسپیرمن بین ویژگی‌های شخصیتی و موفقیت کارآفرینانه زنان

متغیر	متغیرها	ضریب همبستگی (r)	مقدار معناداری
موفقیت کارآفرینانه	ویژگی‌های شخصیتی	۰,۵۲۹	**

** معنادار در سطح ۱ درصد

همان‌گونه که اطلاعات جدول ۶ نشان می‌دهد، بر مبنای نتایج ضریب همبستگی اسپیرمن، بین برخی از ویژگی‌های شخصیتی زنان نظیر اراده و پشتکار، اعتمادبه‌نفس و خودباوری، داشتن هدف مشخص در زندگی، تعهد و مسئولیت‌پذیری، دوراندیشی، توانایی سازگاری با دیگران، ریسک‌پذیری، مهارت ارتباطی مناسب با دیگران، کسب موفقیت در کار و زندگی (توفیق طلبی)، استقلال‌طلبی با متغیر میزان توفیق آن‌ها در اقدامات کارآفرینانه رابطه مثبت و معناداری در سطح ۱ درصد وجود دارد. این در حالی است که درباره ویژگی‌هایی مانند انعطاف‌پذیری در برابر مشکلات و تغییرات، احساس نیاز به ایجاد تغییر در زندگی، تمایل به انجام‌دادن کارها به شیوه‌ای جدید، توانایی تصمیم‌گیری سریع، این رابطه در سطح ۵ درصد معنادار است. همچنین، براساس یافته‌های تحقیق، بین ویژگی‌هایی مانند خوش‌بینی، تمایل به همکاری و کار گروهی، برخورد مثبت با مشکلات و چالش‌ها و سخت‌کوشی با متغیر توفیق در اقدامات کارآفرینانه توسط زنان روستایی رابطه معناداری وجود ندارد (جدول ۶).

جدول ۶. ضرایب همبستگی بین ویژگی‌های شخصیتی زنان و موفقیت آن‌ها در کارآفرینی

مقدار معناداری	ضریب همبستگی	متغیرهای مستقل	متغیر وابسته
۰٫۰۰۳**	۰٫۲۷۳	اراده و پشتکار	موفقیت زنان در کارآفرینی
۰٫۰۰۸**	۰٫۲۴۳	اعتمادبه‌نفس و خودباوری	
۰٫۰۹۳	۰٫۱۵۶	خوش‌بینی	
۰٫۰۰۲**	۰٫۲۷۸	داشتن هدف مشخصی در زندگی	
۰٫۰۰۴**	۰٫۲۶۴	تعهد و مسئولیت‌پذیری	
۰٫۰۰۰**	۰٫۳۴۲	دوراندیشی	
۰٫۰۰۳**	۰٫۲۷۴	توانایی سازگاری با دیگران	
۰٫۱۰۵	۰٫۱۵۱	تمایل به همکاری و کار گروهی	
۰٫۰۱۸*	۰٫۲۱۹	انعطاف‌پذیری در برابر مشکلات و تغییرات	
۰٫۰۱۴*	۰٫۲۲۶	احساس نیاز به ایجاد تغییر در زندگی	
۰٫۰۳۲*	۰٫۱۹۹	تمایل به انجام کارها به شیوه‌ای جدید	
۰٫۰۵۲	۰٫۱۸۰	برخورد مثبت با مشکلات و چالش‌ها	
۰٫۰۰۶**	۰٫۲۵۱	ریسک‌پذیری	
۰٫۰۵۷	۰٫۱۷۶	سخت‌کوشی	
۰٫۰۰۶**	۰٫۲۵۱	مهارت ارتباطی مناسب با دیگران	
۰٫۰۰۱**	۰٫۲۹۳	کسب موفقیت در کار و زندگی (توفیق‌طلبی)	
۰٫۰۰۳**	۰٫۲۷۴	استقلال‌طلبی	
۰٫۰۳۲*	۰٫۱۹۸	توانایی تصمیم‌گیری سریع	

** معنادار در سطح ۱ درصد، * معنادار در سطح ۵ درصد

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی وضعیت ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان زن مطالعه‌شده بیانگر آن است که در مجموع میانگین خصوصیات شخصیتی کارآفرینان در بین زنان روستایی در مناطق مطالعه‌شده در حد متوسط و بالاتر است. البته درباره‌ی پایین‌تر بودن سطح ویژگی‌هایی نظیر ریسک‌پذیری و توانایی تصمیم‌گیری سریع در زنان، می‌توان شرایط خانوادگی زنان در مناطق روستایی و شرایط خاص محیط اجتماعی فرهنگی روستاها و غلبه‌ی قدرت مردان در ساختار اجتماعی را در این امر مؤثر دانست. شرایطی مانند محدودیت امکانات و منابع و شرایط خاص کار در این‌گونه مناطق برای زنان، که ریسک‌پذیری را در آن‌ها کاهش می‌دهد، دیدگاه‌ها و تفکرات موجود در مورد زنان (به‌ویژه در خصوص اعتماد به توانایی آن‌ها در مدیریت مستقل کسب‌وکار) و تحت‌تأثیر قرار گرفتن دیدگاه و نگرش زنان به خود و توانایی‌هایشان در شروع

فعالیت‌های کارآفرینانه و خلاق در محیط روستایی، که موجب افزایش عدم اطمینان و احساس نیاز به تأمل بیشتر در تصمیم‌گیری‌ها به دلیل وجود خطر عدم موفقیت می‌شود.

بالا بودن سطح ویژگی‌هایی نظیر تعهد و مسئولیت‌پذیری، روحیه سخت‌کوشی و توفیق‌طلبی، اراده و پشتکار و تمایل به کار گروهی در زنان مطالعه‌شده شاید تا حد زیادی به دلیل ماهیت خاص و متفاوت جامعه روستایی نسبت به جامعه شهری باشد. جامعه‌ای که زنان روستایی بخش عظیمی از نیروی کار فعال و کارآمد آن را تشکیل داده، همواره پایه‌پای مردان در به حرکت درآوردن چرخ‌های تولید در مناطق روستایی نقش داشته و با فعالیت‌های خود، زمینه‌ساز توسعه پایدار روستاها بوده‌اند. بنابراین، برخورداری زنان روستایی از این ویژگی‌ها می‌تواند نقطه‌ای مثبت و نیز یک عامل انگیزشی قوی برای گرایش هرچه بیشتر آن‌ها به فعالیت‌های کارآفرینانه باشد. از طرفی، با توجه به نتایج تحقیق، به دلیل برخورداری زنان از روحیه تعاون، همکاری و کار گروهی نمی‌توان به طور قطع چنین نتیجه‌گیری کرد که کسب‌وکار این افراد، اغلب به صورت تعاونی و گروهی است و نیز این موضوع نمی‌تواند کاملاً تضمین‌کننده انجام دادن فعالیت‌های اقتصادی به صورت گروهی و تعاونی باشد. عوامل و مؤلفه‌های گوناگونی در جهت‌گیری کسب‌وکارهای کارآفرینانه به سمت فعالیت‌های گروهی دخیل‌اند. به‌رغم وجود این خصوصیات در زنان روستایی، گاهی عوامل دیگری همانند شرایط خاص مناطق روستایی (از جمله ریسک بالای سرمایه‌گذاری، عدم دسترسی و کفایت امکانات مورد نیاز برای شروع و ادامه فعالیت‌های گروهی در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری)، شرایط خانوادگی (از جمله سرمایه و امکانات مورد نیاز برای آغاز فعالیت‌های اقتصادی به صورت گسترده‌تر و گروهی نسبت به فعالیت‌های شخصی و محدودتر)، عدم برخورداری زنان از اطلاعات، دانش و مهارت لازم و کافی در خصوص فعالیت‌های گروهی و تعاونی، فراهم‌نبودن شرایط و امکانات مورد نیاز برای آغاز این‌گونه فعالیت‌ها و... مانع گرایش افراد به فعالیت‌های کارآفرینانه با ماهیت گروهی و تعاونی و نیز شکل‌گیری و تداوم این‌گونه فعالیت‌ها، به‌ویژه در مناطق روستایی، می‌شود.

در مجموع، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیشتر زنان روستایی از لحاظ خصوصیات که میزان برخورداری از آن‌ها بیانگر سطح روحیه کارآفرینی زنان مطالعه‌شده است، در سطح خوبی قرار دارند. این موضوع نشان می‌دهد به‌رغم تصوراتی که ممکن است در مورد زنان و خصوصیات کارآفرینانه آن‌ها در محیط روستایی وجود داشته باشد، زنان روستایی دارای توانایی‌های بالقوه و بالفعلی در زمینه فعالیت‌های کارآفرینانه هستند که نیاز به فراهم‌کردن بستر لازم برای شکوفاشدن استعدادها و تقویت روحیه کارآفرینی آن‌ها را ضروری می‌کند. بر مبنای نتایج، بیشتر افراد مطالعه‌شده از سطح کارآفرینی متوسطی برخوردارند. همچنین، بررسی وضعیت

متغیرهای تعیین‌کننده سطح کارآفرینی زنان روستایی بیانگر آن است که زنان مطالعه‌شده در زمینه شناسایی و ورود به بازارهای جدید محصولات خود موفق‌تر عمل کرده و توانسته‌اند سطح تولید، بهره‌وری، و درآمد خود را نسبت به زمان شروع کسب‌وکارشان تا حدودی افزایش دهند. اما با توجه به کمبود امکانات مورد نیاز، به‌خصوص منابع مالی و محدودیت‌های موجود در زمینه جذب سرمایه لازم برای گسترش حوزه فعالیت آن‌ها کارآفرین، کسب‌وکارهای زنان از سطح گسترده‌ای برخوردار نبوده و در نتیجه، امکان تولید محصولات جدید و متنوع برای آن‌ها در سطح مورد انتظار وجود نداشته است. محدود بودن میزان استفاده زنان از شیوه‌های خلاق و متفاوت نسبت به کسب‌وکارهای مشابه، ممکن است به دلیل ناآشنایی زنان با شیوه‌های جدید تولید، عدم دسترسی به شرایط و امکانات لازم برای استفاده از این روش‌ها، یا عدم تمایل خود زنان در به‌کارگیری روش‌های متفاوت و تجربه‌نشده در سایر کسب‌وکارها، به دلیل ریسک از دست دادن موقعیت و جایگاه فعلی در کسب‌وکار آن‌ها باشد.

در مورد عدم استفاده مطلوب زنان مطالعه‌شده از ابزارها و تکنولوژی جدید شاید بتوان گفت که به دلایلی مانند کوچک بودن سطح فعالیت و عدم امکان استفاده از بسیاری از تجهیزات، محدودیت منابع مالی و بالابودن هزینه تعمیر و نگهداری، ناآگاهی از وجود بسیاری از ابزار و تکنولوژی جدید و نیز فقدان مهارت کافی در به‌کارگیری آن‌ها در کسب‌وکار خود بوده است. علاوه بر این، زنان مطالعه‌شده نتوانسته‌اند در زمینه به‌کارگیری روش‌های متنوع و جدید در توزیع و فروش محصولات تولیدی خود موفق عمل کنند که این مشکل ممکن است به دلیل ناآشنایی زنان با روش‌های بازاریابی و فروش و نیز عدم دسترسی مطلوب به بازار محصولات تولیدی آن‌ها باشد. در مجموع، نتایج تحقیق بیانگر آن است که ویژگی‌های کارآفرینانه زنان روستایی بر سطح کارآفرینی آن‌ها تأثیرگذار بوده است. مسعودنیا [۱۹]، گلرد [۱۶]، مرادنژادی [۱۸]، مولن‌هویز [۴۲]، کیگوندو [۳۵] و ادلاجا و همکاران [۲۴] نیز در مطالعات خود به تأثیر مثبت ویژگی‌های شخصیتی زنان بر سطح کارآفرینی آن‌ها اشاره کرده‌اند.

منابع

- [۱] احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۰). کارآفرینی (تعاریف، نظریات و الگوها)، تهران: پردیس.
- [۲] افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۸۹). توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی (تعاریف، دیدگاه‌ها و تجارب). تهران: سمت.
- [۳] افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ سجاسی قیداری، حمدالله؛ صادقلو، طاهره (۱۳۸۶). «مدیریت چالش‌های روستایی: جوامع روستایی و رویارویی با چالش تغییر»، مجموعه

- مقالات دومین همایش ملی توسعه روستایی ایران، مؤسسه توسعه روستایی ایران دانشگاه تهران. ۱۱-۱۲ دی‌ماه.
- [۴] انصاری، محمدتقی؛ سلمانی‌زاده، عباس (۱۳۸۸). «بررسی عوامل محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه کارآفرینان کشور»، پژوهش‌نامه مدیریت، س اول، ش اول، ص ۸۷-۱۱۰.
- [۵] بهرامی، عبدالعلی (۱۳۸۳). «فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها»، تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۴۵-۱۶۰.
- [۶] پرداختچی، محمدحسن؛ شفیع‌زاده، حمید (۱۳۸۵). درآمدی بر کارآفرینی‌سازمانی. تهران: ارسباران.
- [۷] سلمانی‌زاده، عباس؛ انصاری، محمدتقی (۱۳۸۸). «ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان کشور»، رفاه اجتماعی، س ۹، ش ۳۳، ص ۱۶۷-۱۸۸.
- [۸] سعیدی‌کیا، مهدی (۱۳۸۲). آشنایی با کارآفرینی، تهران: سپاس.
- [۹] شاهرکنی، سید حبیب‌الله (۱۳۸۴). «ویژگی‌های کارآفرین»، ماهنامه علمی آموزشی تدبیر، س ۱۶، ش ۱۶۰، ص ۸۲۵.
- [۱۰] شریف‌زاده، مریم؛ زمانی، غلامحسین (۱۳۸۵). «روحیه کارآفرینی در دانشجویان کشاورزی: مطالعه موردی دانشگاه شیراز»، مجله علوم کشاورزی ایران (ویژه اقتصاد و توسعه کشاورزی)، س ۲-۳۷، ش ۱، ص ۱۰۷-۱۱۵.
- [۱۱] شیخان، ناهید؛ رضازاده، حجت‌اله (۱۳۸۵). «شیوه‌های اطلاع‌رسانی به کارآفرینان در کشورهای پیشرفته»، کتاب، ش ۶۷، ص ۱۲۳-۱۳۲.
- [۱۲] صفری‌شالی، رضا (۱۳۸۷). «عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با میزان مشارکت زنان روستایی در امور و مسائل خانوادگی و اجتماعی»، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، س ۶، ش ۲۰، ص ۱۳۷-۱۵۹.
- [۱۳] فرجی‌سیکبار، حسنعلی؛ بدری، سید علی؛ سجاسی‌قیداری، حمدالله؛ صادقلو، طاهره؛ شهدادی خواجه‌عسگر، علی (۱۳۹۰). «اولویت‌بندی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک پرموتی»، پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۷۵، ص ۵۳-۶۸.
- [۱۴] فروغی، علیرضا؛ ایزی، جواد؛ حسن‌نژاد، مریم (۱۳۹۲). بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه مالکان واحدهای تولیدی در صنعت گاو شیری استان خراسان رضوی، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، ج ۲۷، ش ۱، ص ۲۵-۳۶.

- [۱۵] کرمی، شهره (۱۳۹۰). «نظرسنجی زنان روستایی پیرامون اثر توسعه مشاغل جدید کشاورزی بر توسعه پایدار روستایی»، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی دانشجویی کارآفرینی، دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، ۲۰-۱۹ مهر.
- [۱۶] گلرد، پروانه (۱۳۸۴). «عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی زنان ایرانی»، پژوهش زنان، دوره ۳، ش ۱، ص ۱۰۱-۱۲۳.
- [۱۷] _____ (۱۳۸۶). «ویژگی‌ها، انگیزه‌ها و اهداف ترغیب‌کننده زنان ایرانی در توسعه کسب و کار»، پژوهشنامه بازرگانی، ش ۴۴، ص ۲۶۷-۲۹۵.
- [۱۸] مرادنژادی، همایون؛ شعبانعلی‌فمی، حسین؛ ایروانی، هوشنگ؛ حسینی، سیدمحمود؛ کافی، محسن (۱۳۸۵). «تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران»، علوم کشاورزی ایران، ج ۲-۳۸، ش ۲، ص ۱۷۵-۱۸۴.
- [۱۹] مسعودنیا، ابراهیم (۱۳۸۱). «ارزیابی رویکرد شخصیتی، خصیصه‌ای برای سنجش کارآفرینی»، مدیریت و توسعه، ش ۱۵، ص ۸۶-۹۱.
- [۲۰] مقیمی، سیدمحمد (۱۳۸۳). کارآفرینی در نهادهای جامعه مدنی، تهران: دانشگاه تهران و مرکز کارآفرینی دانشگاه تهران، چ ۲.
- [۲۱] _____ (۱۳۸۳). «کارآفرینی و عوامل محیطی مؤثر بر آن»، فرهنگ مدیریت، س ۲، ش ۵، ص ۷۷-۱۰۷.
- [۲۲] میرترابی، مهدیه‌السادات؛ حجازی، یوسف (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی و خانوادگی زنان روستایی بر انگیزه مشارکت آنان در فعالیتهای کشاورزی»، مجموعه مقالات دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی، همدان: دانشگاه بوعلی سینا، ۱۵ و ۱۶ تیر.
- [۲۳] مهدوی، مهدی؛ عذاری، زینب (۱۳۸۵). «مطالعه نرخ کارآفرینی مدیران در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی زیرسازمان‌های مرتبط»، فرایند مدیریت و توسعه، دوره ۲۰، ش ۴ و ۳ (پیاپی ۶۵)، ص ۱۳-۲۷.
- [24] Adelaja, S., Peterson, C., Beth lake, M., Popelier, C. and Rustem, B (2007). Enabling Innovation in Michigan Agriculture. Availble Agriculture Report. East Lansing: MSU land policy Institute, Report # 2007-02.
- [25] Bhuimail, A., Sampa, P (2005). Development of Rural Women through Education and Empowerment. Delhi. Abhijeet Pub, 320p.
- [26] Byer T., Kist H., Sutton R.I (1997). Characteristics entrepreneur: social creators, not solo Heroes. <http://www.sanforded/clss/e/45/mat>.[http:// www.sanforded/clss/e/45/materialscharactebistics.html](http://www.sanforded/clss/e/45/materialscharactebistics.html),1997.
- [27] Collins, L., Hannon P.D., ,Smith A (2004). Enacting entrepreneurial intent: the

- gaps between student needs and higher education Capability. Education training, volume 46, number8/9.
- [28] Chell, E (2008). *The Entrepreneurial Personality: A Social Construction*. Routledge. London.
- [29] Deakins D., Freel M (2002). *Entrepreneurship and small firms*. 3d edition, London: McGraw – hill.
- [30] Dvir, D., Sadeh, A., Malach-Pines, A (2010). The fit between entrepreneurs' personalities and the profile of the ventures they manage and business success: An exploratory study. *Journal of High Technology Management Research*. volume 21, number 1, pp 43-51.
- [31] Gurol, Y., Atsan, N (2006). Entrepreneurial characteristics amongst university students some insights for entrepreneurship education and training in Turkey. *Education & Training*. volume48, number1, pp 25-38.
- [32] Hansmark, O.C (1998). The effect of an Entrepreneurship programme on Need for Achievement and Locus of Control of Reinforcement. *International Journal of Entrepreneurship Behavior and Research*. volume 4, Issue 1, pp 28-50.
- [33] Hirsch, R. D., Peters, M. P (1992). *Entrepreneurship, Staring, Developing, and Managing a new Enterprise*. Homewood, IL: Irwin, Boston.
- [34] Khanka, S (2003). *Entrepreneurial Development*. New Delhi: Chandan Company ltd.
- [35] Kiggundo, M. N (2002). Entrepreneurs and entrepreneurship in Africa: What is known and what needs to be done. *Journal of developmental entrepreneurship*. volume 7, number 3, pp 239-258.
- [36] Kuratko, D. F., Hodgetts, R. M (2001). *Entrepreneurship: a contemporary approach*. 2nd ed. USA.: Harcourt College Publisher.
- [37] Lerner, M., Brush, C., Hisrich, R (1997). Israeli women entrepreneurs an examination of factors effecting performance. *Journal of Business Venturing*. number 12, pp 315-339.
- [38] Lerner, M., Haber, S (2000). Performance factors of small tourism ventures: The interface of tourism, entrepreneurship and the environment. *Journal of business venturing*. number 16, pp 77-100.
- [39] Littunen, H (2000). Entrepreneurship and the Characteristics of Entrepreneurial Personality. *International Journal of Entrepreneurial ,Behavior Research*. volume 6, number 6.
- [40] Matviuk, S. G. (2010). A Study of Peruvian Entrepreneurs Leadership Expectations. *Journal of American Academy of Business Cambridge*. volume 16, number 1, pp 65- 70.
- [41] McClelland, C. D (1961). *The achieving society*. Princeton: NJ, Van Nostrand.
- [42] Molenhuis, J (1996). *Agri-Entrepreneurship: Opportunities in Nova Scotia*. Nova Scotia Department of Agriculture and Marketing, Department Newsletter. volume 6, number 8.
- [43] Mynard, M.T., Mathieu,J., Marsh,W (2009). A multilevel investigation of the influences of employee resistance to empowerment. *Human performance*. volume 20. Pp 147-150.

- [44] Namaki, M., Erritsen, G., Beyer, C (1988). Encouraging entrepreneurs in developing countries. Long rang planning. volume 21, number 4.
- [45] Stewart W.H., Carland J., Carland J (1998). Is risk taking propensity an attribute of entrepreneurship? A comparative analysis of strumentation. <http://www.sbaer.vca.edulresearch/1998/ASBE/98asb5>.
- [46] Wagner, J., Sternberg, R (2004). Start-up activities, individual characteristics, and the regional milieu: Lessons for entrepreneurship support policies from German micro data. the annals of regional science. number 38, pp 219-240.

